

ASSZIMILÁCIÓS FOLYAMATOK A SZLOVÁKIAI MAGYAROK KÖRÉBEN. KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VEGYES HÁZASSÁGOKRA¹

László GYURGYÍK²

ABSTRACT

Szlovákiában a vegyes házasságkötések aránya a csehszlovák éra kezdeteitől emelkedik. Az ezredfordulót követő évtizedben a házassági heterogámia növekedése még intenzívebbé vált: meghatározó mértékben a „nemzetközi házassági piac” nyitása következtében. A magyar nemzetiségű lakosság körében a heterogén házasságkötések aránya az utóbbi két évtizedben tovább emelkedett, jelenleg 33% körül mozog. A tanulmány vizsgálja a vegyes házasságok alakulását nemek, és a párválasztás etnikai szempontú véletlenszerűsége, a magyar nemzetiségűek vegyes házasságát kerületek és járások, továbbá a járásokban élő magyarok aránya szerint. Külön rész foglalkozik a vegyes házasságokon belüli demográfiai és etnikai reprodukció eltéréseivel. A függelékben található táblázatok tartalmazzák a tanulmányban elemzett adatok jelentős részét, így a figyelmes olvasó számára a az egyes folyamatok árnyaltabb összehasonlítását teszik lehetővé.

KEYWORDS

népmozgalom, vegyes házasság, népszámlálás, szocializáció, endogámia, etnikai reprodukció

A nemzetiségek születési mozgalmának alakulását hangsúlyosan befolyásolja a házasságkötéseik homo-heterogenitása. A homogén, illetve heterogén házasságkötések aránya jelentős mértékben befolyásolja etnikai termékenységük alakulását, mivel a vegyes házasságokon belül a homogéntől igen nagy mértékben eltérő etnikai szocializációs folyamatok zajlanak.

Tanulmányunkban a vegyes házasságkötési mozgalom változásait vizsgáljuk a szlovákiai magyarság szempontjából. Egyes vonatkozásokban a szlovák nemzetiségűek házassági mozgalmával vetjük egybe a magyarság házassági jellemzőit. A vegyes házasságok számának alakulását, illetve az etnikai szocializációra gyakorolt hatását elsősorban a rendszerváltást követő időszakban vizsgáljuk.

1 A VEGYES HÁZASSÁGKÖTÉSEK ALAKULÁSA SZLOVÁKIÁBAN NEMZETISÉGEK SZERINT

A Szlovákiában megkötött vegyes házasságok részaránya a harmincas évek elejétől fokozatosan emelkedett (az 1931–1933-as évek átlaga 6,2 százalék), az ötvenes évek elejétől 1989-ig több mint másfélszeresére (8,0-ról 12,1 százalékra) nőtt.³ A kilencvenes években számottevően nem változott, az ezredfordulót követően újra növekedett 2006-ban 17,8 száza-

¹ A tanulmány Gyurgyík László: A vegyes házasságok, házasságkötések alakulása a szlovákiai magyarok körében c. tanulmány átdolgozott változata. (Gyurgyík László: 2016)

² Selye János Egyetem, Komárom, gyurgyikl@js.sk

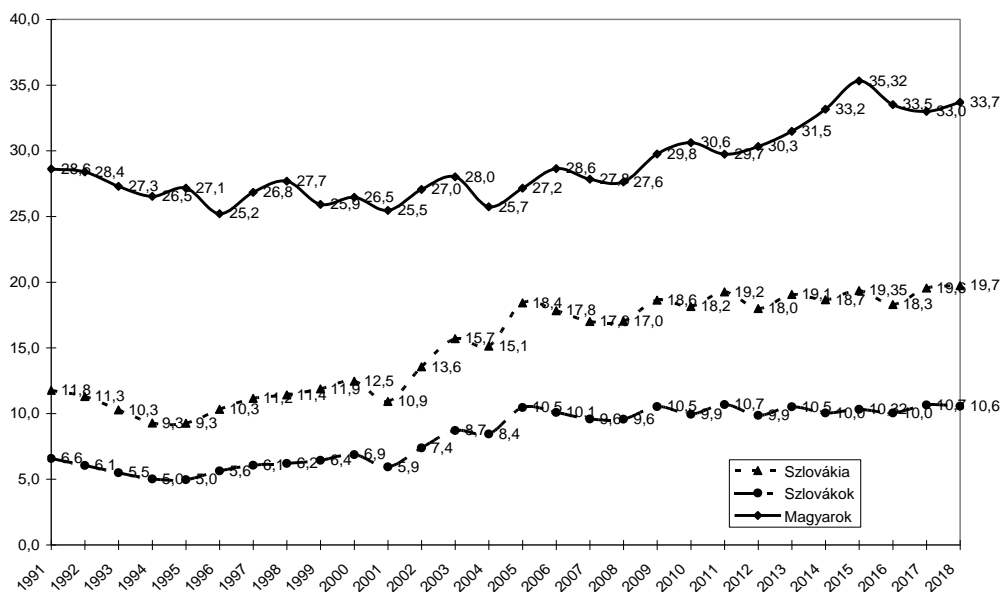
³ A házasságkötésekre vonatkozó adatokat a SSH SSÚ által közzétett egyes évekre vonatkozó népmozgalmi adatai Pohyb obyvatelstva (PO) tartalmazzák.

lékot. 2011-ben 19,2 százalék, 2018-ban 19,7 százalék. 1949-ben 2222, 1990-ben 4600 vegyes házasságot kötöttek. A kilencvenes évek elejétől az évtized közepéig a vegyes házasságkötések száma csökkent: 1991-ben 3850, 1995-ben már csak 2546 volt. 1996-tól újfent emelkedik, 1997-ben több mint 3000, 2003-ban a 4000-et is meghaladja. 2006-ban 4622, 2011-ben 4932 2018-ban 6149 vegyes házasságkötésre került sor.

A vegyes házasságra lépő magyar nemzetiségűek száma és részaránya 1931-től 1990-ig növekedett. A harmincas évek elején a házasságra lépő magyarok 9,4, az ötvenes évek első három évében 16,3, a hatvanas és nyolcvanas évek azonos időszakában 20,1, illetve 25,9 százaléka kötött vegyes házasságot. A magyarpárú vegyes házasságkötések aránya a kilencvenes évek második felében kissé csökkent, ezt követően, főleg az ezredforduló utáni évtized második felében jelentősebben emelkedett (1991–1995-ban 27,3, 1996–2000-ban 26,4, 2001–2005-ben 26,7, 2006–2010 28,9 százalék.) A harmincas évek elején az akkori Csehszlovákia területén évente átlagban 538 olyan vegyes házasságot kötöttek, ahol az egyik fél magyar nemzetiségű volt. (Szlovákia területére lebontott adatok nem állnak rendelkezésünkre). Az ötvenes évek elején 566 magyar párú vegyes házasságot kötöttek (évente), majd a későbbi évtizedek ugyanazon időszakában a vegyes házasságkötések száma tovább emelkedett (1961–1963: 755, 1971–1973: 1085, 1981–1983: 1094). A magyar párú vegyes házasságkötések száma 1983-ban volt a legmagasabb (1153), az évtized végéig a magyar fél által kötött vegyes házasságkötések száma kis mértékben csökkent. 1990-ben még 1043 vegyes házasságkötésre került sor. Az 1990-es években és az ezredfordulót követő első évtizedben a magyar házasságkötések és a vegyes házasságkötések száma is csökkent, a 2010-es években növekedett a házasságkötések és ezen belül a vegyes házasságkötések száma is. 1991-ben 916, 2001-ben 488, 2011-ben 520, 2018-ban 751 magyarpárú (vegyes) házasságkötésre került sor.

A szlovák nemzetiségűek által kötött vegyes házasságok száma a 20. század második felében mérsékelten emelkedett. 1951 és 1989 között 1305-ről 2131-re, részarányában 3,8-ról 6,8 százalékra. A kilencvenes évek első felében az országos trendekkel párhuzamosan a szlovák féllal kötött vegyes párú házasságok aránya csökkent (1991-ben 6,6, 1995-ban 5,0 százalék). Az évtized második felétől a heterogén házasságok aránya emelkedett (2001-ben 5,9, 2011-ben 10,7 százalék). A 2010-es években a szlovák párú vegyes házasságok aránya 10 százalék körüli mozog.

1991-ben a megkötött vegyes házasságokban a házasságra lépő felek közel fele, 47,8 százalék szlovák, 23,8 százalék magyar, 17,0 százalék cseh, 3,3 százalék ukrán, 2,1 százalék roma, 1-1 százalék orosz, illetve lengyel, 0,9 százalék német volt. 1991-ben a vegyes házasságkötések a megkötött házasságok 11,8, 2001-ben 10,9, 2011-ben 19,3, 2018-ban 19,7 százalékát tették ki. Országos szinten a házassági heterogámia növekedésében nem a magyar–szlovák házasságkötések a meghatározók, inkább a cseh, német és egyéb nemzetiségűek – azaz többségükben nagy valószínűséggel nem szlovák állampolgárok – zömmel szlovák féllal kötött házasságainak a száma emelkedett. Mindez megmutatkozik a házasodó felek nemzetiösszetételében is. 2002-ig a vegyes házasságot kötők közül a szlovákok aránya alig változott (47,4 százalék). A magyar házasfelek és a csehek aránya is jelentősen csökkent (14,6, illetve 10,7 százalék). Az ukránok aránya szintén apadt. (1,5 százalék), viszont a hazai „házassági piacon” jelentősen megugrott a németek aránya (6,0 százalék). Az egyéb és ismeretlen nemzetiségűek aránya 17,2 százalékot tett ki a az 1996-os 11,9 százalékkal szemben.

1. ábra. A vegyes házasságkötések aránya Szlovákiában 1991-2018
Forrás: PO

2011-re a vegyes házasságot kötők közül a magyar házaspárok aránya 10,5 százalékra apadt. Kis mértékben csökkent a szlovákok aránya (46,8 százalék). Viszont a csehek aránya 13,2 százalékra, az ukránoké 1,7 százalékra emelkedett. Ellenben csökkent a németek (2,7 százalék) és igen látványosan nőtt az egyéb és ismeretlen nemzetiségűek aránya (21,9 százalék). 2018-ban a heterogén házasságot kötők közül kis mértékben emelkedett a magyarok (12,2 százalék), csökkent a szlovákok (45,0 százalék) és a csehek (7,4 százalék) aránya. Viszont látványosan tovább emelkedett az egyéb és ismeretlen nemzetiségűek aránya (28,2 százalék). Feltételezhetjük, hogy az utóbbi csoport jelentős részét külföldi állampolgárok teszik ki, de nem zárható ki az sem, hogy a házasságkötést regisztráló adatlapokon növekvő mértékben marad el a nemzetiség feltüntetése. Feltételezhető továbbá, hogy a különböző állampolgárságú (az egyik fél nem szlovák állampolgár) családok egy része Szlovákián kívül telepedik le, és termékenységük nem a szlovákiai születések számát gyarapítja. A külföldi állampolgárok-kal kötött vegyes házasságok számának, arányának az elmúlt években igen nagy mértékű növekedése a házassági mozgalom korábbi évtizedekben megfigyelt trendjeinek nehezen feleltethető meg.

A kilencvenes években a magyar házasságkötések számának csökkenése a vegyes házasságkötések apadásában is megmutatkozott (1991-ben 1832, 2001-ben 975 ~~2011-ben 1039~~, ~~2018-ban 1501~~ magyar kötött vegyes házasságot).⁴ A magyarpárú vegyes házasságok zömét a szlovák féllal kötött házasságok teszik ki. Ezek aránya 2009-ig éves szinten 91–95, 2010-től 80-90 százalék között mozog. A 2010-2011-es években jelentősen megnőtt az egyéb és ismeretlen nemzetiségűekkel kötött házasságok aránya.

⁴ Mint már volt róla szó, a vegyes házasságra lépő magyarok száma azonos az általuk kötött vegyes házasságok számával. De a magyar házassági statisztikában a vegyes házasságok száma ennek fele, hiszen a házasságra lépő más nemzetiségű másik fél adatai nem itt jelennek meg.

1.1 A vegyes házasságkötések alakulása nemek szerint

A magyar nemzetiségűek házasságkötési heterogámiáját a felek nemek szerinti összetétele szerint is megvizsgáltuk az 1991 és 2011 közötti évekre vonatkozólag.

Megfigyelhetjük, hogy nincs túl nagy különbség a férfiak és a nők által kötött vegyes házasságok arányában. A vizsgált időszakban a férfiak 1991-től 2009-ig nagyobb arányban kötöttek vegyes házasságot, mint a nők (1991-ben a házasságot kötő férfiak 29,6 százaléka, míg a nők 27,6 százaléka). F1, táblázat. 2001-ben 3,1 százalékponttal, 2009-ben 2,3 százalékponttal volt alacsonyabb a homogén házasságkötések aránya a férfiak körében, mint a nőknél. Ugyanakkor vizsgálatunk két utolsó évében 2010-ben és 2011-ben a nők nagyobb arányban kötöttek vegyes házasságot mint a férfiak. 2010-ben 5,8 százalékponttal, 2011-ben 6,1 százalékponttal. E változások mögött látnunk kell, hogy 2009-ig a magyar házasulók között a férfiak aránya magasabb volt, mint a nőké, továbbá, hogy 2010-től a magyar nők a korábbi évektől eltérően jóval nagyobb arányban léptek házasságra az egyéb és ismeretlen nemzetiségű férfiakkal.

A korábbi, a 2009-et megelőző évekre vonatkozólag feltételeztük, hogy a magyar férfiak magasabb heterogámiája a férfiak magasabb (társadalmi és térbeli) mobilitásával lehet összefüggésben, a 2010. és az azt követő években bekövetkezett változások mintázatait csak további vizsgálatokkal lehet majd tisztázni.

A házassági piac nyitása a nemek szempontjából eltérő módon alakult. A házasságot kötő külföldi partnerek zöme férfi: 1991-ben 86, 2006-ban 88, 2011-ben 83 százalék.

1.2 A vegyes házasságok véletlenszerűsége

Az egyes nemzetiségek házassági heterogámiája több tényezőre vezethető vissza Öszszehasonlításukhoz az esélyhányados mutatója nyújthat segítséget. Ez a mérőszám kiküszöböli a csoportok eltérő nagyságából adódó eltéréseket. Ha az esélyhányados értéke egynél nagyobb, nem véletlenszerű a párválasztás. Az egyes nemzetiségek endogámiája annál nagyobb, minél magasabb a mutató értéke. Megfigyelhetjük, hogy a legnagyobb endogámia a romák körében jelentkezik. Szlovákia népességén belül a legnagyobb társadalmi távolság a romák és a nem romák között húzódik meg. A magyarok körében a jelentős mértékű területi koncentráció és bizonyos kulturális eltérések is hozzájárulnak a viszonylag magas endogámiához. Ennek mutatója kisebb az ukránok körében, mivel területi koncentrációjuk és a többségi lakosságtól őket elválasztó kulturális távolság is sokkal kisebb. Az egyes nemzetiségek mutatója a kilencvenes évektől napjainkig eltérő módon alakult. Már korábban is rámutattunk, hogy Szlovákiában a heterogén házasságok aránya főleg az ezredfordulót követő években növekedett látványosan. Ezért az egyes nemzetiségek mutatói is ehhez az országos értékhez viszonyulnak. A magyarok esetében az endogámia nem csekély mértékű növekedése figyelhető meg, értéke 2006-ban jelentősen magasabb, mint a kilencvenes évek elején. Ugyanakkor 2009 és 2011 között kisebb mértékű csökkenés tapasztalható. A szlovák nemzetiségűek endogámiája az ország szétválását követő időszakban emelkedett, az ezredfordulótól viszont fokozatosan csökkent, s 2005-2001 között jelentősen alacsonyabb, mint a kilencvenes évek elején. Az ukránok házassági endogámiája az ezredfordulóig fokozatosan csökkent, azóta jelentős mértékű szóródás tapasztalható.

2. A MAGYAR LAKOSSÁG HETEROGÉN HÁZASSÁGKÖTÉSEINEK ALAKULÁSA RÉGIÓK SZERINT

2.1. Kerületek szerinti megoszlás

A továbbiakban a magyar nemzetiségűek vegyes házasságkötéseinek alakulását közigazgatási egységek (kerületek és járások) szerint vizsgáljuk meg. A házasságot kötők nagyobb része többnyire a saját kerületéből, járásából származó partnerrel köt házasságot, egy részük távolabbi régiókból választ társat. Ezért a területi egységek szerinti vegyes házasságkötések változásainak vizsgálatánál két megközelítési móddal találkozhatunk.

1. A Szlovák Statisztikai Hivatal által publikált népmozgalmi adattáblák a házasságok kerületek szerinti nemzetiségi összetételénél csak azokat a házasságokat mutatják ki, amelyeknél mindkét házaspár ugyanabból a kerületből származott.⁵

Ily módon a házasságok egy nem elhanyagolható része, ahol a házasuló felek különböző kerületekből származnak, nem kerültek be az elemzésbe. 1996 és 2011 között 88,0 százalékról 84,5 százalékra csökkent az azonos kerületből származók között kötött házasságok aránya. Az azonos kerületből származó házasulók aránya kerületenként különbözik. 2011-ben a házasulók között kimutatott legkisebb mértékű területi homogámia a Pozsonyi kerületben, (80,4 százalék) illetve a többi Nyugat-Szlovákiai kerületekben volt (82,0-84,8 százalék) a legnagyobb mértékű területi homogámia pedig az Eperjesi és a Zsolnai kerületekben volt (86,6 százalék, illetve 86,4 százalék). Ezért ennél a vizsgálati módszernél nem elhanyagolható mértékű torzítással, pontatlansággal kell számolnunk.

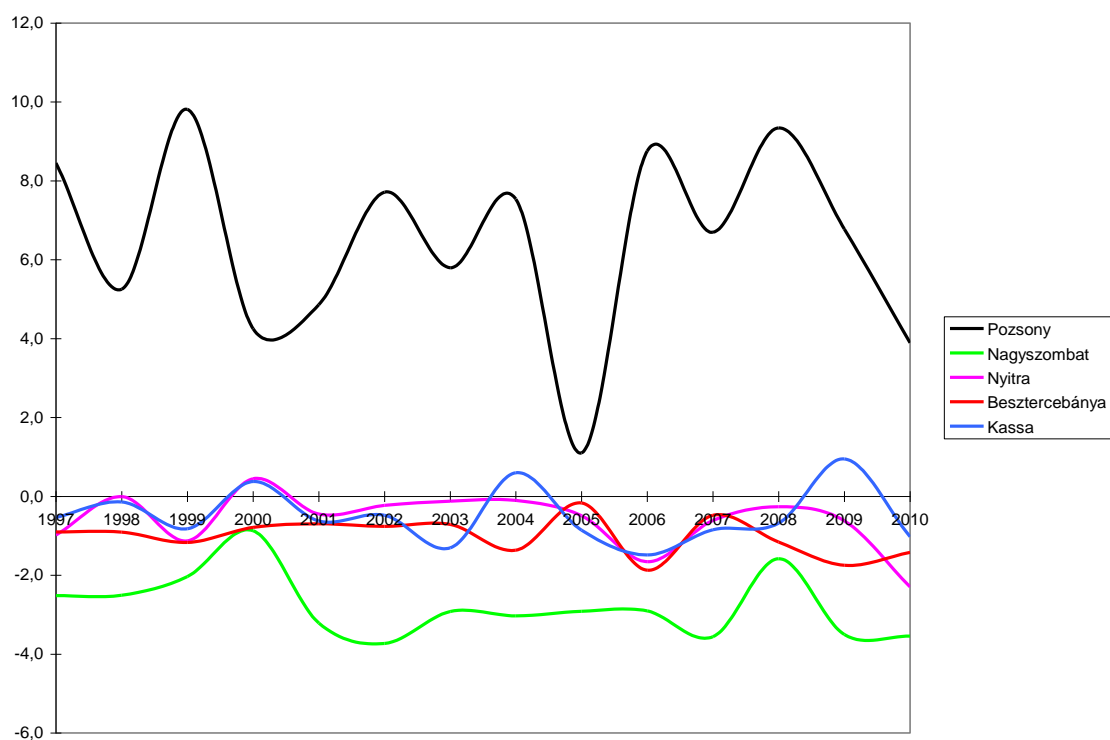
2. A vegyes házasságkötések összetételének vizsgálatánál mi az előzőtől eltérő megközelítést, számítási eljárást alkalmaztunk. Ennek lényege, hogy az egyes területi egységekből (kerületekből, járásokból) valamennyi házasuló adatait bevonjuk a vizsgálatba. Az egyes területi egységekből származó férfiak és nők házasságkötéseinek számát átlagoljuk. Ugyanígy járunk el a nemzetiség szerinti házasságkötések vizsgálata esetében is.⁶

Ennél a számítási módnál a vizsgálatba bevont adatok egy része nem veszik el. Pontosabban fogalmazunk, ha nem a házasságok, hanem a házasságra lépők megoszlásáról beszélünk a házastársak nemzetisége szerint. Úgy is mondhatjuk, hogy ebben az esetben a nemzetiségek „statisztikai házasságkötéseinek” számáról ill. megoszlásáról van szó. A két megközelítés szerinti kerületi szintű adatok nem elhanyagolható mértékben különböznek. Vizsgálatunkba csak a magyarok által jelentősebb mértékben lakott kerületeket vontuk be. A szórványkerületek adatait (Trencsény, Zsolna, Eperjes) nem vizsgáltuk. Ezekben a kerületekben egyes években nem kötött magyar nemzetiségű házasságot, illetve csak igen ritkán került sor homogén házasságkötésre).

⁵ Lásd a SSU honlapján: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6674>

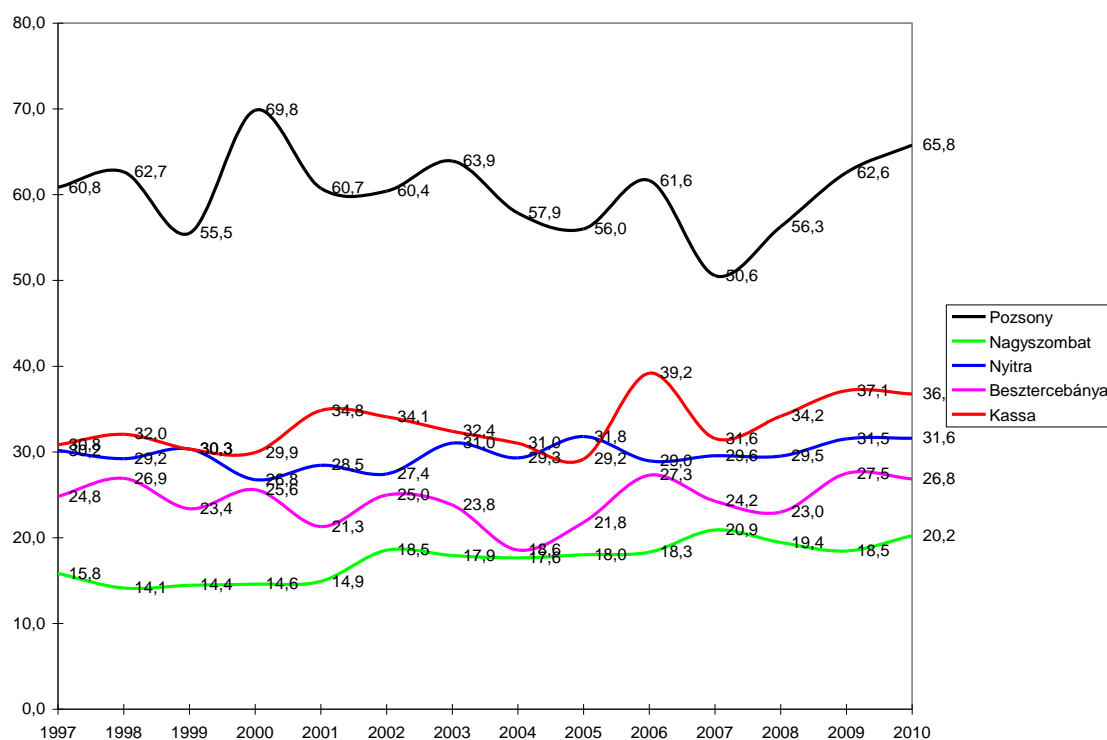
Pramenné dielo 1996-2018/Sobáše/Tab. B12 Sobáše podľa národnosti snúbencov

⁶ / Számítási eljárásunkat egy konkrét példa alapján ismertetjük. 2011-ben a Nagyszombati kerületből 2500 férfi és 2478 nő kötött házasságot. Ez 2489 „statisztikai” házasságkötést jelent. $(2500+2478)/2=2489$. A vizsgált kerületből származók házasságkötéseinek tényleges száma 2042 (ha mindkét fél a Nagyszombati kerületből származott). Azaz a kerületen belüli területi homogámia 82,0 százalék. Saját számításainkat a Szlovák Statisztikai Hivataltól vásárolt adatbázis alapján végeztük el, mely a házasságot kötők egyéni adatait tartalmazza az 1997 és 2010 közötti évekre vonatkozólag.

2. ábra: A magyarpárú vegyes házasságkötések arányának különbségei az egyes kerületekben 1997-2010 (százalékpont)
Forrás: PO saját számítás

A SŠÚ által közzétett táblázatok a saját számítású adatoknál az 1997 és 2010 között a magyarpárú vegyes házasságkötések arányát a Pozsonyi kerületben 1,1-9,8 százalékponttal mutatják magasabbnak. A többi kerületben viszont a saját számítású adatok mutatnak némileg magasabb vegyes házassági tendenciákat. A saját számítások a Nagyszombati kerületben -0,9-3,5, a Besztercebányaiakban -0,2-1,9, a Nyitraiban 0-2,3, a Kassaiban mindkét irányban találunk eltérést +0,9-1,3 százalékponttal.

3. ábra: A vegyes házasságot kötő magyarok aránya Szlovákia egyes kerületeiben 1997-2010
Forrás: PO saját számítás

A kerületek szerinti adatokból is látható, hogy a magyar lakosság vegyes házasságkötéseinek a száma, aránya annál nagyobb, minél kisebb számban, arányban van jelen az egyes kerületekben.

A magyar nemzetiségűek házassági heterogámiája nem a vizsgált terület egészén, hanem az egyes településeken élő magyarok arányával van szoros kapcsolatban. Az egyes kerületek, illetve járások területén belül a magyarok jobbra etnikai tömbterületeket alkotnak. A kerületek, járások magyar lakosságának aránya a régiók településein élő magyarok arányának nem megfelelő mutatója⁷.

1997 és 2010 között a magyar párú heterogén házasságkötések aránya 21,5 százalékkal emelkedett. Legnagyobb arányban a Pozsonyi kerületben élő magyarok kötnek vegyes házasságot. 1997-ben 60,8, 2010-ben 65,8 százalék. A kerületből származó magyar házaspárok száma viszonylag alacsony volt (1997-ben 224, 2010-ben 184 magyar nemzetiségű kötött házasságot). Az egyes években a magyar párú heterogén házasságok aránya is jelentős mértékben szóródott. Ezzel szemben a legalacsonyabb a Nagyszombati kerületben élő magyarpárú vegyes házasságkötések aránya (1997-ben 15,8, 2010-ben 20,2 százalék). A vizsgált időszakban arányuk jelentős mértékben növekedett, de az egyes években a heterogén házasságkötések rátája kevésbé szóródik. A magyar párú vegyes házasságkötések aránya viszonylag magas, és jelentősen növekedik a Kassai kerületből származó magyarok esetében (30,8–36,7 százalék), közepesen magas a Nyitrai kerületben, s a növekedés nem túl jelentős

⁷ Az egyes régiók településein élő magyarok arányát a *súlyozott aránnyal* fejezzük ki, melynek segítségével kiszűrhető a nagyobb területi egységek eltérő etnikai térszerkezetéből adódó torzítás. (A súlyozott arány mutatója azt fejezi ki, hogy az egyes térségekben élő magyarok mennyire koncentráltan élnek a magyarlakta településeken.).

(30,2–31,0 százalék), s ennél jelentősen alacsonyabb a Besztercebányai kerületben, s a növekedés sem túl jelentős (24,8 –26,8 százalék).

2.2. A heterogén házasságkötések alakulása járások szerint

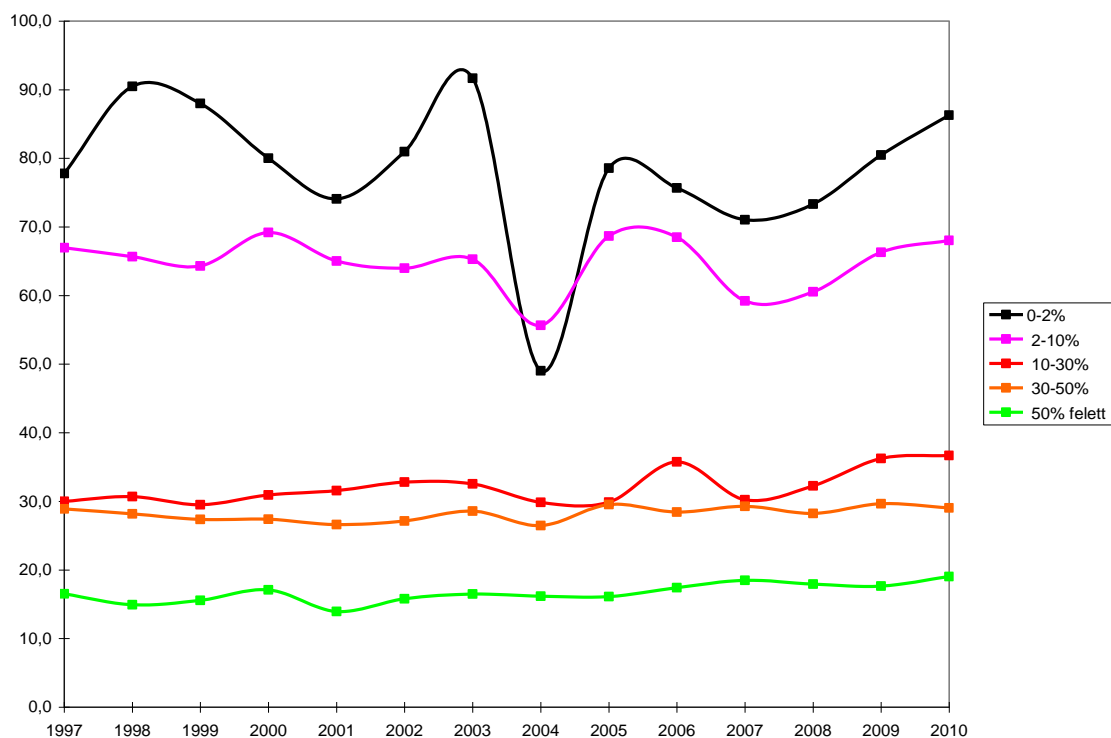
A kerületi megoszlás adatainál sokkal árnyaltabban fejezik ki a házassági-homoheterogámia változásait a járási szintű adatok. Ezek alapján megfigyelhetjük, hogy a vegyes házasságot kötő magyarok aránya szoros összefüggést mutat a járásokban élő magyarok arányával.⁸ A 2007 és 2010 közötti évekre rendelkezünk járások szerinti bontású adatokkal. Az adatok jelentős mértékben szóródnak, főleg azokban a járásokban, ahol a magyarok aránya igen alacsony. A Nyitrai járásban 2004-ben a magyarok 37,3 százaléka, 2005-ben 76,0 százaléka kötött vegyes házasságot. De jelentős mértékű szóródást mutat a vegyes házassági ráta Kassán is: 2004-ben 55,2 százalék, 2006-ban 82,9 százalék, 2007-ben 35,7 százalék, 2010-ben 57,1 százalék. Ugyanakkor a magyar többségű járásokon belül a szórás jelentősen kisebb. A vegyes házasságkötések arányának folyamatos emelkedése figyelhető meg a Dunaszerdahelyi járásban az 1997-es 11,8 százalékról 2010-re 17,3 százalékra. A Komáromi járásban a vegyes házasságkötések aránya lényegében nem változott. A szórás sem túl jelentős, 17,9 százalék és 23,0 százalék között mozgott. F3. táblázat.

A járásokban élő magyarok aránya és a vegyes házasságkötések aránya közti összefüggésről az egyes járások adatainál sokkal áttekinthetőbb, markánsabb képet kapunk, ha járások etnikai jellege szerint csoportosítjuk az egyes járásokat.

A grafikon adatai egyértelműen megjelenítik a járásokban élő magyarok aránya és a vegyes házasságkötések aránya közötti összefüggést. A magyar többségű járásokban 13,9 százalék és 19,0 százalék között mozog, arányuk enyhén emelkedik. A magyar kisebbségű járásokat két csoportba osztottuk a magyarok aránya szerint: az enyhe magyar kisebbségű (10-30 százalék) és az erős magyar kisebbségű (30-50 százalék) járásokra. Ugyan az enyhe magyar kisebbségű járásokban kissé magasabb a vegyes házasságok aránya mint az erős magyar kisebbségű járásokban, az eltérés nem különösebben jelentős. A 30-50 százalékból magyarlakta járásokban a szórás igen alacsony, 26,5 százalék és 29,5 százalék között mozog. A 10-30 százalékból magyarlakta járásokban némileg magasabb, 29,5 és 36,7 százalék között mozog, a vegyes házasságkötési rátája kissé növekszik. A legnagyobb arányú vegyes házasságkötés a nem magyarlakta járásokban jelentkezik. Ezekben a járásokban a magyar lakosság aránya nem haladja meg a 2%-ot. Az évente kötött magyarpárú vegyes házasságok száma igen alacsony, 16 és 44 között mozgott.

Ebből adódik az adatok nagymértékű szórása is, 49,0 százalék és 91,7 százalék között. A két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán, továbbá a Nyitrai járásban a magyarok aránya 2 százalék és 10 százalék között mozog. A vegyes házasságkötési rátájuk jelentősen alacsonyabb, mint a szlovén nyelvű, nem magyarlakta járásokban. Értékeik 55,7 és 68% között mozognak, s az adataik is kevésbé szóródnak.

⁸ A 2001. évre vonatkozólag a járásokban élő magyarok aránya 66,2%-ban „magyarozza” a vegyes házasságkötések arányát.

4. ábra: A magyar nemzetiségűek által kötött vegyes házasságok aránya a járásokban élő magyarok aránya szerint 1997-2010, %

3 A VEGYES HÁZASSÁGOKON BELÜLI ETNIKAI SZOCIALIZÁCIÓ

A vegyes házasságok vizsgálatának egy sajátos területét, az ezekből a házasságokból született gyermekek számának, arányának alakulása jelenti. A vegyes házasságkötések és a vegyes házasságokból született gyermekek aránya közötti összefüggéseket csak 1995-ig áll módunkban feltárni, a későbbi időszakra vonatkozólag ilyen adatokat már nem tettek közzé. Ennek a korlátozott időtartamra kiterjedő összehasonlításnak is van egy immanens korlátja: csak a házasságból született gyermekekre vonatkoztatható, a házasságon kívüli születések értelemszerűen kiesnek a köréből. 1992 és 1995 között Szlovákiában a házasságon kívüli születések aránya 10-12 százalék között mozgott.

Az adatok jelzik, hogy a jelzett időszakban jelentős eltérésekről van szó: a vegyes házasságkötések aránya 11,3-ról 9,2 százalékra, a vegyes házasságokból született gyermekek aránya 8,0-ról 5,5 százalékra csökkent. Azaz statisztikailag: a vizsgált években meghatározó mértékben kevesebb gyermek született vegyes házasságból, mint az évente megkötött vegyes házasságok aránya. Az eltérés a két mutató között 1992–1994-ben megközelítette a 30, 1995-ben pedig a 40 százalékot.⁹

A magyar nemzetiségűek vegyes házasságkötéseinek aránya a vizsgált időszakban kismértékben, (28,4-ről 27,2 százalékra), a vegyes házasságból születettek aránya dinamiku-

⁹ A vegyes házasságokból született gyermekek aránya régiók szerint is jelentősen különbözik. Pozsonyban a legmagasabb, s a vizsgált időszakban az országos trendekhez hasonlóan csökkent 13,6-ról 10,2 százalékra. A Nyugat-Szlovákiai kerületben 11,3-ról 8,7 százalékra, a Közép-Szlovákiai kerületben 5,4-ről 4,3 százalékra esett vissza. A vegyes házasságokból születettek vegyes házasságkötésekhez viszonyított aránya a Pozsonyi és a Nyugat-Szlovákiai kerületben a legmagasabb, az ország középső és keleti régióiban alacsonyabb.

san (22-ről 18,8 százalékra) apadt. Azaz a vegyes házasságkötések arányához viszonyítva 15–30 százalékkal alacsonyabb a vegyes házasságokból születettek aránya.

A szlovák nemzetiségűek vegyes házassága a vizsgált időszakban szintén apadt (11,3-ről 9,2 százalékra). A vegyes házasságból született szlovákok aránya is fogyatkozott (4,6-ről 3,5 százalékra). Összességében az arányuk 24–30 százalékkal volt alacsonyabb a vegyes házasságkötések arányánál.

A vegyes családok egy részében a házaspár egyike a házasságkötés és már az első gyermek megszületése közötti rövid időszak alatt nemzetiséget vált. Azaz: a családok nemzeti „orientációja” megszilárdul, s ezt nem ritkán az egyik házastárs inkább csak formális nemzetiségváltása kíséri. A családok formálódó nemzeti orientációjának megfelelően jegyzik be a született gyermek nemzetiségét (az anya a gyermek megszületésekor más nemzetiséget ad meg, mint a házasságkötés alkalmával, de az sem kizárt, hogy a férje nemzetiségét adja meg az előzőtől eltérően), tehát a vegyes házasságokban bekövetkező generációváltások már nemzetiségenként statisztikailag kimutatható tényleges nemzetiségváltási nyereséget, illetve veszteséget mutatnak. A nemzetiségváltás elméletileg kétirányú lehet, s egyedi esetek szintjén mindkét irányú nemzetiségváltás elő is fordul, de tényleges asszimilációs nyereség a többségi nemzet irányába mutatkozik. Azaz a vegyes házasságokban a regisztrált adatok alapján kimutatott alacsonyabb születésszám nem a vegyes házasságokban élő nők alacsonyabb termékenységből, hanem az etnikai regisztrációból, illetve ennek torzításaiból adódik. Érintettük már, hogy a vegyes házasságok „homogenizálódását” és az adatfelvétel egyéb pontatlanságait a rendelkezésre álló hivatalos statisztikai (népszámlálási és népmozgalmi) adatok alapján nem tudjuk számszerűsíteni. Survey vizsgálatok adataiból ismeretes, hogy a magyar–szlovák vegyes házasságokból születettek 80 százaléka felnőttkorában a többségi nemzet tagjának vallja magát (Csepeli–Örkény–Székelyi 2002; Gyurgyík 2004).

A nemzetiségek termékenységének vizsgálatánál meg kell különböztetni a demográfiai és az etnikai reprodukciót (Szilágyi 2002). A magyarok demográfiai értelmű reprodukcióján a magyar nemzetiségű anyák által szült valamennyi gyermek számát, etnikai reprodukciójukon pedig a magyar nemzetiségű gyermekek számát értjük. Az első érték a magasabb, mivel nem minden magyar anyától született gyermek lesz a későbbiekben magyar nemzetiségű. Elsősorban a többségi szlovák nemzetiségűekkel kötött vegyes házasságokból született gyermekek többsége válik nem magyar nemzetiségűvé. A demográfiai és az etnikai reprodukció különbségéből következtethetünk az intergenerációs asszimiláció nagyságára.

A demográfiai értelemben vett és az etnikai reprodukció elkülönítése a közzétett szlovákiai népmozgalmi adatok alapján közvetlenül nem lehetséges. A születési mozgalomban az újszülöttek nemzetisége – elvileg – az anyák bevallott nemzetiségével azonos. Azaz az adott nemzetiségű anyák élveszüléseinek száma adja meg termékenységüket.¹⁰ Az etnikai reprodukcióról a népmozgalmi adatok nem tájékoztatnak, ennek értékeit a népszámlálás koréves adatai alapján számítjuk ki.

A magyar anyától születettek száma – a várható születések száma alapján – egy adott évben megadja a magyarok termékenységét, a népszámlálás során ugyanezen kohorszhoz tartozó magyar nemzetiségűek számát tekintjük etnikai reprodukciónak. A torzítás annál kisebb, minél közelebbi a két (népszámlálási és népmozgalmi) adatgyűjtés időpontja.

A női népesség korcsoportok szerinti születésszámait az országos szinttől a járási szintig állnak rendelkezésünkre. Feltételezzük, hogy a kisebb régiók irányába haladva egyre csökkennek az egyes nemzetiségek termékenységének különbségei is (kivéve a roma lakosságot).

¹⁰ Az anyakönyvezés során bizonyos eltérések figyelhetők meg. Azaz az anyák regisztrált és tényleges nemzeti-sége között bizonyos körülmények között eltérés mutatkozik (lásd Ziegenfuss 1966).

Ily módon a járási szintű adatok alapján már elfogadható pontossággal becsülhetjük meg az egyes nemzetiségek várható születéseinek számát.¹¹

A 2001. évi népszámlálás során a magyar nemzetiségű 0 évesek adják a vizsgált kohorsz etnikai reprodukcióját. Problémát a kohorsz biológia termékenységének megállapítása jelent, mivel a 2001. évi népszámlálás időpontja nem a naptári év kezdetéhez igazodik. A 2001. évi népszámlálásra május végén került sor, így módon a 2001 májusában megszámlolt 0 évesek 2000-ben és 2001-ben születtek, azaz a census során kimutatott 0 évesek népmozgalmi adatait két év születési statisztikáiban regisztrálják. Mivel a születések száma a vizsgált időszakban éves szinten jelentős mértékben csökkent, a népszámlálási és a népmozgalmi adatgyűjtés időbeli eltéréseit igyekeztünk minimalizálni.

Ezért a népmozgalmi adatokból kialakítottuk a népszámlálás időpontja előtt (2000. június és 2001. május között) született 0 évesek korcsoportját. A gyakorlatban a 2000. évi születések 7/12-ének és a 2001. évi születések 5/12-ének összege teszi ki a census 0 évesek korcsoportját. Ennek az eljárásnak megfelelően a 0 évesek korcsoportjához tartozók száma 4378 fő. A 2000. és 2001. év népmozgalma jelentősen különbözött egymástól. 2000-ben 4498, 2001-ben 4210 magyarként regisztrált gyermek született. A 0 évesek korcsoportja 4,5 százalékkal magasabb a 2001-ben születettek kohorszájánál (2000 és 2001 között a magyar születések száma 6,9 százalékkal csökkent).

Mivel a várható magyar születések száma (azaz a biológiai reprodukció) 2001-ben a népmozgalmi adatoknál 1,6–6,4 százalékkal magasabb, ennek megfelelően a két év adataiból számolt biológiai reprodukció értéke is, 4448 és 4657 között mozog.

Az 1991. évi népszámlálásra március 3-i eszmei időpontban került sor, ezért az 1991-ben 0 évesek születési kohorszát az 1991. évben születettek 2/12 és az 1990-ben születettek 10/12 része teszi ki (7270 újszülött). 1991-ben a várható termékenység 3,3 százalékkal haladja meg a regisztrált termékenységet, ezért a várható termékenység egyúttal a magyarok 1991. évi biológiai reprodukciója is (7510 születés). Ezt az értéket, tekintettel a szűkös forrásokra, adathiányra, nem korrigáljuk.

Második lépésben a biológiai és etnikai reprodukció közti különbséget számítjuk ki. 2001-ben a 0 évesek száma alapján számolt etnikai reprodukció jelentősen alacsonyabb a magyar nők által szült gyermekek számánál. A korrigált adatok figyelembevételével az eltérés 15,7–21,2 százalékra tehető, a biológiai reprodukció ezzel az értékkel haladja meg az etnikait. Úgy is fogalmazhatunk, hogy e körül az érték körül mozog a magyarok intergenerációs aszimilációja.

Az 1991. évre vonatkozólag nem rendelkezünk korévek szerinti nemzetiségi adatokkal. A 0 éves magyarok számát a 0–4 évesekből a népmozgalmi adatok eloszlása szerint számítjuk ki, becslésünk szerint az eltérés a tényleges és a számított adatok között 1 százaléknál kisebb. A magyar 0 évesek számított száma 6987 fő, azaz 1991-ben a biológiai reprodukció 7,5 százalékkal haladta meg az etnikai reprodukciót.

Megfigyelhetjük, hogy a két népszámlálás időpontjában a magyar születések járási bontású regisztrált és várható értékei között az 1991. és a 2001. évi adatok alapján nincs lényeges eltérés.¹² Az etnikai és a biológiai reprodukció közötti különbség viszont sokkal jelentősebb a két időpontban: 1991-ben 7,5 százalékkal, 2001-ben 15,8–21,2 százalékkal magasabb a biológiai reprodukció. Ez az igen nagy eltérés megfelel a várakozásainknak. A rend-

¹¹ Számításunk azon a feltételezésen alapul, hogy a magyar nők korszpecifikus termékenységi arányszámai a regionális trendeket követik. A magyar nők várható születéseinek számát (regionális bontásban is) a magyar nők kormegoszlásának és az országos korszpecifikus születési arányszámok szorzatainak összege adja meg.

¹² Az 1991. évi adatnál nagyobb mértékű szóródást tételezünk fel, tekintettel arra, hogy a járási szintű számítás az 1992. évi adatok alapján végeztük. Az 1991. évre vonatkozólag járási összetételű adatok nem álltak rendelkezésünkre.

szerváltást követő rövid időszakban a magyar identitásvállalást erősítő tényezők hatása jelentősen intenzívebb volt, mint tíz évvel később: a kilencvenes évek elejének tartalommal teli jövőképei 2001-ig nagyrészt kiüresedtek.

A korábbiakban már jeleztük, hogy a magyarok etnikai reprodukcióját közvetlenül a népmozgalmi adatokból adathiány miatt nem tudjuk kiszámítani, de a korábban lefolytatott kérdőíves vizsgálatok eredményei alapján hozzávetőlegesen megbecsülhetjük. Eszerint a vegyes házasságban felnőtt személyek 80 százaléka a szlovák, 20 százaléka a magyar nemzetiséggel azonosul. A két egymástól eltérő adatokon nyugvó számítás adatai megközelítőleg azonos mértékű intergenerációs veszteséget valószínűsítene.

A 2011. évi népszámlálás időpontjára vonatkozó számítást a számításhoz szükséges népszámlálási adatok hiánya miatt nem állt módunkban elvégezni.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban a szlovákiai vegyes házasságkötési mozgalom alakulását vizsgáltuk, meghatározó mértékben a szlovákiai magyar lakosság szempontjából. Országos szinten, a (cseh)szlovák éra évtizedeiben a vegyes házasságok rátája szinte folyamatosan növekszik, a növekedés az ezredfordulót követő években intenzívebbé vált, ez jórészt a házassági piac növekvő mértékű nemzetközivé válásával van összefüggésben. A magyar lakosságot a párválasztás során nagy mértékű endogámia jellemzi. Ennek ellenére a magyar lakosság körében a vegyes házassági ráta jóval magasabb, az országos értékeknél. A magyarpárú vegyes házassági ráta szoros összefüggést mutat az egyes járásokban élő magyarok arányával. A vegyes házasságok aránya jelentős mértékben kihat az etnikai reprodukcióra: a vegyes házasságokból született gyermekek többsége a többségi nemzethez tartozónak vallja magát. Az elkövetkező időszakban országosan és a magyar lakosság körében is, a vegyes házasságkötések arányának növekedésével számolhatunk. De ebben nagyrészt a házassági piac nemzetközivé válásának van növekvő szerepe.

IRODALOM

1. Pramenné dielo 1996-2018/Sobáše/Tab. B12 Sobáše podľa národnosti snúbencov <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6674>
2. Csepeli György–Örkény Antal–Székelyi Mária: Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében, Budapest, 2002, Balassi, 180p
3. Gyönyör József: Államalkotó nemzetiségek, Pozsony, 1989, Madách, 324
4. Gyurgyík László: Magyar mérleg, A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében, Pozsony, 1994, Kalligram, 212
5. Gyurgyík László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében, Pozsony, 2004, Kalligram, 152
6. Gyurgyík László: Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években, Pozsony, 2006, Kalligram, 232
7. Gyurgyík László – Kiss Tamás: Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése. Budapest, 2010, EÖKIK, 320
8. Gyurgyík László (2016): A vegyes házasságok, házasságkötések alakulása a szlovákiai magyarok körében. In: Rajnai Zoltán, Fregán Beatrix, Marosné, Kuna Zsuzsanna: Ta-

nulmánykötet a 7. BBK előadásából. 330-343. old. Budapest Óbudai Egyetem 2016
ISBN: 978-615-5460-97-5

9. Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra, Magyar Kisebbség, 2002/4, 64–96
10. Ziegenfuss, Vladimír: Národnostní smíšenost manželství v ČSSR, Demografie, 1966/ 8, 28—35

FÜGGELEK

F1. táblázat. Az etnikailag homogén házasságok aránya nemzetiségek szerint Szlovákiában, 1991–2011

Év	Össze- sen	Magyarok		Szlovákok		Csehek		Romák		Ukránok	
		Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
1991	88,2	70,4	72,4	92,8	94,0	45,7	19,7	54,8	82,3	25,8	73,0
1992	88,7	69,6	73,8	93,7	94,2	16,6	4,9	91,1	94,7	18,4	14,6
1993	89,7	71,6	73,9	94,2	94,8	17,1	5,0	94,9	96,6	17,6	12,6
1994	90,7	72,2	74,8	95,9	94,1	2,4	3,4	91,1	90,2	22,1	12,8
1995	90,7	72,7	73,0	95,8	94,3	3,5	4,9	96,4	96,4	18,5	13,0
1996	89,7	73,5	76,1	96,0	92,8	0,6	0,9	94,5	96,5	15,3	6,9
1997	88,8	72,4	73,9	95,8	92,2	1,9	3,0	96,6	96,6	11,5	5,3
1998	88,6	72,3	74,9	95,9	91,8	1,5	2,5	98,0	98,7	15,4	7,0
1999	88,1	72,6	75,6	95,9	91,3	1,6	3,0	97,7	99,4	8,7	4,4
2000	87,5	71,9	75,2	95,9	90,5	0,9	1,9	95,5	100,0	12,7	6,1
2001	89,1	73,0	76,1	96,7	91,6	0,5	1,4	93,9	98,2	9,4	4,3
2002	86,4	72,0	73,9	96,3	89,2	0,7	2,1	98,2	98,2	10,3	5,5
2003	84,3	71,3	72,7	95,8	87,2	0,6	1,7	96,1	97,3	4,9	2,5
2004	84,9	72,8	75,8	95,6	87,9	0,8	2,0	97,6	99,0	9,5	4,0
2005	81,6	72,0	73,7	94,8	84,8	0,3	1,0	97,5	100,0	14,3	6,0
2006	82,2	70,1	72,7	95,1	85,3	0,2	0,8	95,9	97,9	12,8	5,9
2007	83,0	71,4	72,9	95,1	86,2	0,3	1,1	98,4	100,0	12,1	3,9
2008	83,0	71,9	72,9	95,0	86,3	0,4	1,3	94,3	99,1	19,0	7,9
2009	81,4	69,1	71,4	94,5	85,0	0,5	1,5	96,4	97,1	15,7	5,9
2010	81,8	72,4	66,6	94,4	86,1	1,0	2,8	96,6	98,2	14,9	7,4
2011	80,75	73,4	67,3	93,7	85,3	1,4	3,4	95,5	98,1	4,1	1,6

Forrás: PO-adatokon alapuló saját számítás

F2. táblázat. Szlovákia egyes nemzetiségeinek esélyhányadosai 1991-2011

Év	Magyarok	Szlovákok	Romák	Csehek	Ukránok
----	----------	-----------	-------	--------	---------

**I 1th International Conference of J. Selye University
Section on Language – Culture – Intercultural Relationships**

1991	78,1	22,6	1192,5	25,8	81,7
1992	86,5	23,8	43046,8	7,1	56,6
1993	96,8	27,7	143028,7	8,7	49,4
1994	99,3	34,8	28667,2	2,9	77,6
1995	88,1	37,8	146569,2	4,7	62,1
1996	116,5	29,5	94298,9	0,7	40,3
1997	101,0	25,6	131917,0	2,3	28,6
1998	110,5	24,3	678943,3	1,7	46,4
1999	120,8	22,8	1134264,0	1,9	20,0
2000	123,6	18,6	*	1,1	26,8
2001	129,4	26,9	182658,9	0,9	37,1
2002	124,1	17,4	673650,0	1,0	41,3
2003	118,4	12,0	315408,7	0,6	17,2
2004	145,5	13,3	564549,6	0,7	30,4
2005	128,4	8,5	*	0,3	39,4
2006	120,4	8,8	199163,8	0,2	39,3
2007	131,1	9,0	*	0,3	38,4
2008	137,1	8,7	462792,9	0,3	71,2
2009	119,2	7,1	174323,1	0,4	38,3
2010	103,1	8,7	354158,0	0,8	50,9
2011	108,5	7,5	270384,8	0,9	9,0

Forrás: PO –adatokon alapuló saját számítás

F3. táblázat. A vegyes házasságkötések aránya Dél-Szlovákia járásáiban 1997-2010, százalékban

Járás/Város	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Pozsony	72,4	73,6	69,4	73,3	68,1	67,8	72,6
Szenc	47,1	47,9	37,0	51,2	50,8	49,2	53,7
Dunaszerdahely	11,8	11,0	10,5	15,2	11,2	13,2	13,3
Galánta	27,4	22,5	25,6	21,4	24,8	35,7	26,9
Komárom	23,0	20,8	22,4	19,7	17,9	19,3	21,1
Léva	35,5	37,2	42,1	38,3	39,5	35,2	44,9
Nyitra	50,7	50,0	53,4	58,8	52,7	48,1	52,0
Érsekújvár	31,3	29,7	29,5	32,4	31,3	30,3	33,7
Vágselye	39,3	37,0	36,9	30,1	31,2	30,8	29,9
Losonc	34,0	27,6	25,3	29,5	24,0	37,2	25,8
Nagyróce	19,6	28,4	26,2	21,1	13,2	14,8	14,6
Rimaszombat	18,9	20,7	20,9	21,3	19,5	15,6	19,7
Nagykürtös	30,1	45,0	25,0	36,8	30,0	44,9	37,9
Kassa	76,3	71,2	68,6	70,0	82,5	71,6	66,1
Kassa-környék	57,0	37,2	45,5	43,3	42,0	41,5	46,2
Nagymihály	18,7	20,9	21,7	25,6	26,9	23,3	18,1
Rozsnyó	34,6	38,8	29,7	34,5	29,3	28,0	39,4
Töketerebes	19,7	22,1	17,1	18,2	29,5	26,6	19,9
Pozsony	65,0	73,1	70,4	63,4	64,1	69,8	74,3
Szenc	46,4	42,2	48,4	35,7	49,4	54,7	57,1
Dunaszerdahely	13,3	12,2	15,6	16,3	15,7	13,9	17,3
Galánta	28,3	29,6	26,2	30,8	30,1	31,7	27,4
Komárom	20,3	20,8	19,8	21,4	21,2	23,0	21,8
Léva	40,3	42,3	37,1	43,3	38,2	37,5	37,4
Nyitra	37,3	76,0	55,1	45,8	62,5	67,3	59,3
Érsekújvár	31,9	36,9	34,8	28,9	31,1	34,2	34,9
Vágselye	41,5	33,1	27,4	37,0	32,0	30,4	35,3
Losonc	24,1	24,8	31,6	28,0	21,9	30,6	33,9
Nagyróce	16,0	18,5	24,7	19,5	20,8	28,8	36,1
Rimaszombat	13,4	16,5	17,7	20,4	16,7	19,8	17,2
Nagykürtös	42,9	41,7	55,2	29,2	42,6	38,5	38,9
Kassa	55,2	58,5	82,9	66,7	55,9	58,1	64,1
Kassa-környék	42,9	29,5	41,2	34,1	53,0	45,5	38,7
Nagymihály	22,0	26,6	37,5	17,7	29,9	27,4	27,8
Rozsnyó	38,5	33,7	36,9	38,2	36,6	36,7	40,5
Töketerebes	21,3	18,7	29,8	24,0	18,8	32,4	29,0

Forrás: PO – adatokon alapuló saját számítás